

Dr. ALESANDRU DUȚU

REVOLUȚIA DIN 1989

Cronologie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DUȚU, ALESANDRU

Revoluția din 1989. Cronologie/dr. Alesandru Duțu -

București: Editura Institutului Revoluției Române din
Decembrie 1989, 2006

Bibliogr.

ISBN (10) 973 - 87786 - 1 - 1;

ISBN (13) 978 - 973 - 87786 - 1 - 0;

94(498)''1989.12''

ISBN: 973 - 87786 - 1 - 1

Apărută în 2007

Dr. ALESANDRU DUȚU

REVOLUȚIA DIN 1989

Cronologie

EDITURA INSTITUTULUI REVOLUȚIEI ROMÂNE
DIN DECEMBRIE 1989

București, 2006

Redactor de carte: Carmen Rădulescu

Tehnoredactare computerizată: Florin Bărbulescu, Alina Stan

Coperta: Nous adv. (www.nousadv.ro)

Cuvânt înainte

Înlăturarea regimurilor totalitare comuniste/socialist-comuniste¹ a conferit anului 1989 o importanță excepțională în istoria Europei, permițând trecerea de la dictatură la democrație, precum și finalizarea/începerea unor ample procese reformatoare în domeniile politic, economic, social etc. Concomitent, ea a contribuit - în cadrul noului context internațional care a permis dărâmarea zidului Berlinului (9 noiembrie 1989) - la terminarea „războiului rece” și a creat condiții favorabile declanșării procesului de unificare a continentului.

Într-un timp relativ scurt (1988-1989), revoluțiile din estul Europei au înlăturat regimurile comuniste instaurate prin forță, la fel de rapid (1944-1948), în statele intrate în sfera de influență/de ocupație a Uniunii Sovietice, state care respinseseră în perioada interbelică experiența comunistă², în pofida încercărilor Moscovei de a o impune în diverse locuri și a activității Internaționalei a III-a Comuniste, în perioada 1919-1943.

A fost necesar să treacă 27 de ani, de la impunerea comunismului în Rusia, ca Armata Roșie să depășească, în martie 1944, limitele estice ale Uniunii Sovietice, să pătrundă la vest de Nistru, în România, apoi în Polonia, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, Cehoslovacia și Germania, și mai ales ca Winston Churchill să încheie cu I.V.Stalin funestul *Acord de procentaj* din 9 octombrie 1944 prin care au fost împărțite sferele de influență în Europa Centrală, de Est și de Sud-Est, în raport cu interesele de moment și de perspectivă

ale Uniunii Sovietice și Marii Britanii, pentru ca Moscova să-și impună nu numai influența/dominația/ocupația în zonele respective, dar și regimuri comuniste în statele în care militarii sovietici puseseră piciorul (Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria, precum și în viitoarea Germanie de Est), cu excepția Austriei. Se adevereau astfel spusele lui I.V.Stalin din aprilie 1945, conform cărora „*oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social până unde înaintea armata lui*”³.

În Asia, în afara Mongoliei, aveau să devină comuniste China Populară, Republica Democrată Coreeană și Republica Democrată Vietnam, iar pe continentul american, ceva mai târziu (1959), Cuba.

Dacă în 1939, în momentul declanșării celui de-al doilea război mondial, trăiau sub regimul comunist 170 000 000 de locuitori (8-9% din populația globului), în 1949, când comuniștii cuceriseră puterea politică în toate statele aflate sub dominația Moscovei, în această situație se aflau 845 000 000 de cetățeni ai planetei (circa 33%)⁴. Pretutindeni regimurile comuniste europene au fost instalate, de cele mai multe ori, prin forță și teroare⁵. Inițial, până în 1948, pentru noile state satelite, viitor comuniste, a fost folosit termenul de „*democrații populare*”, apoi a fost impus termenul de „*dictatură a proletariatului*”⁶.

În ceea ce privește numărul membrilor de partid, unele partide comuniste din statele europene (România, Ungaria ș.a) erau, la sfârșitul războiului, extrem de slabe și în același timp compromise prin activitatea antistatală pe care o desfășuraseră în perioada interbelică și în timpul conflagrației. În alte state (Iugoslavia, Albania, Cehoslovacia), acestea câștigaseră simpatia populației prin ampla mișcare de rezistență antigermană pe care o desfășuraseră, preluând chiar puterea înainte de sfârșitul războiului⁷.

Prin diverse mijloace și profitând de situația de după război (presiuni politice, militare, economice etc. din partea

Uniunii Sovietice, invocarea rolului eliberator al Armatei Roșii, sărăcia în care trăiau mulți din cetățenii statelor intrate sub influența sovietică, oportunismul și carierismul unora dintre elementele necomuniste etc.), numărul membrilor de partid a crescut mereu în primii ani postbelici, ajungând, în 1947, la 1 300 000 în Cehoslovacia, 400 000 în Iugoslavia, 800 000 în Polonia, 710 000 în România, 750 000 în Bulgaria⁸. Aceasta, în pofida rapturilor teritoriale săvârșite de către Uniunea Sovietică (cazul Poloniei în 1939 - chiar dacă în 1945 a impus deplasarea graniței polono-germane până pe linia Oder-Neisse - și cel al României, în 1940), a atrocităților săvârșite de sovietici în unele state (în cazul Poloniei, în 1939, și în cel al României - în Basarabia și nordul Bucovinei - în 1940-1941).

În funcție de situația din fiecare țară, comuniștii locali au fost impuși la putere prin mijloace variate, oferindu-li-se, sau acaparând, principalele ministere din aparatul de stat, din care au acționat pentru eliminarea partidelor burgheze democratice din opoziție sau chiar aliate (socialiste, social-democrate). În unele țări, în care comuniștii aveau o imagine „respectabilă și indigenă”⁹, prim-miniștrii au fost de la început comuniști (Klement Gottwald în Cehoslovacia), în altele - doar simpatizanți (dr. Petru Groza în România). Peste tot, comuniștii au compensat, însă, lipsa de popularitate prin importanța posturilor ministeriale deținute (Interne, Justiție, Apărare etc), precum și prin permanentul sprijin sovietic.

În perioada 1944-1948, în unele guverne de coaliție au fost incluse și personalități care acționaseră în exil, în afara Uniunii Sovietice (în Polonia „londonezul” St. Mikolajczyk a fost numit chiar prim-ministru¹⁰). În altele, în guvernele de coaliție din perioada 1945-1948, comuniștii au manifestat „moderație” față de partenerii „burghezi” (Cehoslovacia) sau au acționat cu duritate (România), urmărind distrugerea structurilor politice ale acestora și chiar eliminarea fizică a adversarilor. Concomitent, în cursa lor spre putere, comuniștii au controlat și dirijat, în aproape toate statele, organizațiile de masă, sindicatele etc.

În unele țări, partidele comuniste și-au consolidat poziția în urma alegerilor parlamentare pe care le-au dirijat, în general, cum au dorit, procedând, cu mici excepții (Ungaria, la 4 noiembrie 1945, pentru a nu-i provoca pe anglo-americieni, în speranța obținerii de avantaje la Conferința de pace din 1946), la teroare, la arestarea opozanților și a susținătorilor acestora, și chiar la falsificarea alegerilor pe care le-au câștigat, de regulă, în cadrul unor coaliții de forțe (Frontul Popular în Iugoslavia, Frontul Patriei în Bulgaria, *Frontul Democratic* în Albania, *Frontul Național* în Cehoslovacia, *Blocul Partidelor Democrate* în România, *Blocul Partidelor Democratice* în Polonia), după care și-au abandonat/lichidat aliații. În Ungaria, în noiembrie 1945, datorită unei politici „moderate” față de adversarii politici, comuniștii au obținut doar 17% din voturi (spre nemulțumirea Moscovei), iar în august 1947 - numai 22,3%. Abia în mai 1949, într-un alt context istoric și când s-a votat pe o listă guvernamentală unică, au obținut 95,6% din sufragii.

După 1948, în contextul intensificării războiului rece, Moscova a impus peste tot guverne comuniste/socialist-totalitare, renunțând la politica de „alianțe” din primii ani postbelici. În Cehoslovacia, unde continua să mai ființeze sistemul pluripartitist, inclusiv la guvernare, s-a profitat de demisia celor 12 miniștri necomuniști (12 februarie 1948), au fost scoase masele în stradă și s-a creat o stare prerevoluționară (ca în România, în februarie 1945). Peste câteva zile, la 25 februarie, s-a impus un guvern comunist, condus de Klement Gottwald.

Paralel cu desființarea partidelor politice ale „claselor exploatare”, comuniștii aflați deja la putere au impus în majoritatea statelor din sistem procesul de „unificare/contopire”, pe baze marxiste, cu partidele social-democrate/socialiste, rezultând: *Partidul Socialist Unit din Germania* (21-22 aprilie 1946/în zona de ocupație sovietică), *Partidul celor ce Muncesc din Ungaria* (12-14 ianuarie 1948), *Partidul Muncitoresc Român* (21-23 februarie 1948), *Partidul Munci-*

toresc *Unit Polonez* (15-21 decembrie 1948). În alte state și-au schimbat denumirea, rezultând: *Partidul Muncii din Albania* - din *Partidul Comunist din Albania* (8-22 noiembrie 1948), *Partidul Comunist Bulgar* - din *Partidul Muncitoresc Bulgar* (18-25 decembrie 1949), *Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia* - din *Partidul Comunist din Iugoslavia* (noiembrie 1952).

În aceeași perioadă, în conformitate cu scenariul general de cucerire a puterii politice în stat, majoritatea țărilor europene (și nu numai) din zona de influență sovietică s-au proclamat *Republici Populare*: Iugoslavia - la 29 noiembrie 1945, Albania - la 11 ianuarie 1946, Bulgaria - la 15 septembrie 1946, România - la 30 decembrie 1947; Ungaria - la 18 august 1949. Unele și-au zis Republici *Democrat-Populare* (în cazul Cehoslovaciei, la 9 mai 1948) sau *Democrate* (în cazul părții de est a Germaniei, la 7 octombrie 1949). Ulterior, Albania, Cehoslovacia, Iugoslavia și România au luat denumirea de *Republică Socialistă*.

Concomitent sau la scurt timp au fost adoptate și *Constituții* după modelul sovietic: la 31 ianuarie 1946 în Iugoslavia, 11 martie 1946 în Albania, 4 decembrie 1946 în Bulgaria, 9 mai 1948 în Cehoslovacia, 7 octombrie 1949 în R.D.G., 13 aprilie 1948 în România, 18 august 1949 în Ungaria.

Chiar și după cucerirea puterii în stat, în multe situații s-au produs tensiuni/schisme atât în cadrul partidelor comuniste, cât și între centrul conducător de la Moscova și unele din partidele mai mici (Iugoslavia) sau mai mari (China). Deseori, liderii aflați la putere au reușit să-și elimine opoziții reali sau închipuiți, în urma unor arestări, judecări și condamnări la mulți ani de închisoare sau chiar la moarte.

În *Cehoslovacia*, după ce realizase „epurarea” (sprijinit de Klement Gottwald), Rudolf Slánský a căzut el însuși victimă unui proces răsunător, între 12 și 27 noiembrie 1952, fiind considerat, împreună cu alți 13 comuniști „trădători troțkisto-sionisto-naționalisto-burghezi, spioni și sabotori, dușmani ai națiunii cehoslovace, ai ordinii sale popular-democratice și ai socialismului”¹¹.

În *Ungaria* a devenit notoriu procesul fostului ministru de Interne, László Rajk (martie 1946-august 1948), care, după ce militase pentru impunerea la putere a comuniștilor unguri într-un ritm mai rapid decât cel dorit de I.V.Stalin, a fost arestat în iunie 1949, judecat și suprimat prin spânzurare în septembrie același an.

În *România*, după ce intelectualul comunist Lucrețiu Pătrășcanu a fost eliminat politic, în 1948 (și fizic, în 1954), a venit rândul (în 1952) grupului Ana Pauker - Vasile Luca (ambii „*moscoviți*”) și al lui Teohari Georgescu.

În *Bulgaria* a fost eliminat „*naționalistul*” Traicho Kostov (26 martie 1949), care, după ce a fost arestat (25 iunie), a fost judecat, condamnat la moarte și spânzurat la 16 decembrie 1949.

În *Albania* a fost judecat pentru trădare și condamnat la moarte Koci Xoxe.

În *Polonia*, Wladislaw Gomulka a fost înlăturat din funcția de secretar general, exclus din Comitetul Central (21 ianuarie 1949) și arestat la 2 ianuarie 1951.

Procesele au continuat și după moartea lui I.V.Stalin (în Cehoslovacia în mai 1953 și în aprilie 1954, în România în 1954).

Chiar dacă majoritatea partidelor comuniste europene au acceptat de la început supremația Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și principiile ideologiei marxist-leniniste, au existat și situații în care anumiți lideri au încercat să găsească și să adopte „*căi proprii*” spre socialism (I.B. Tito în Iugoslavia¹², Wladislaw Gomulka în Polonia). „*Luați la ochi*”, aceștia aveau să fie acuzați de „*devieri dreptiste și naționaliste*”, chiar dacă, în Polonia, de exemplu, I.V.Stalin nu a intervenit prea brutal în impunerea modelului sovietic¹³.

Unii dintre liderii comuniști, care l-au supărat într-un fel sau altul pe „*stăpânul*” de la Kremlin, aveau să fie „*excomunicați*” (I.B.Tito), alții înlăturați de la conducerea partidelor respective și arestați, deși nu contestaseră esența sistemului comunist (Wladislaw Gomulka¹⁴) și chiar executați (Traicho Kostov). Singurul care s-a menținut la putere a fost I.B.Tito în Iugoslavia.

Acolo unde a considerat că liderii și partidele comuniste depășiseră „*limitele*” general acceptate de centrul conducător în construirea socialismului, Moscova a intervenit brutal, pe cale armată (în Ungaria în 1956 și în Cehoslovacia în 1968), folosind în cazul cehoslovac și forțe armate ale Tratatului de la Varșovia (cu excepția celor românești). Cu toate acestea, au fost situații în care, folosind contextul internațional favorabil, unii lideri comuniști au promovat, fără a periclita în vreun fel apartenența la sistemul comunist, o politică internă de liberalizare și de departajare de politica Moscovei, în plan extern (Nicolae Ceaușescu/temporar), sau doar de liberalizare internă (János Kádár). Asupra tuturor a planat, însă, mereu pericolul aplicării „*doctrinei Brejnev*”, adoptată după evenimentele din Cehoslovacia din 1968, care prevedea intervenția rapidă, inclusiv pe cale armată, pentru restabilirea „*valorilor*” socialismului, acolo unde acestea ar fi fost amenințate.

Un moment de cotitură în destinele Uniunii Sovietice, dar și în cel al comunismului în general¹⁵, avea să se producă în primăvara anului 1985 când, așa cum releva J.Fr.Revel, în urma alegerii lui M.S.Gorbaciov în funcția de secretar general al P.C.U.S. și a schimbărilor propuse de acesta în cadrul programelor denumite *perestroika* (restructurare), *glasnosti* (transparență) și *uskorenie* (accelerare), „*valul democratizării a început să zguduie universul comunist*”. Încet, dar sigur, schimbarea și-a făcut loc, chiar dacă noul lider sovietic dorea doar să scoată socialismul-totalitar din criză¹⁶. Mai ales în urma înlocuirii „*doctrinei Brejnev*” cu „*doctrina Sinatra*”, care prevedea pentru prima dată neintervenția Uniunii Sovietice în treburile interne ale statelor din zona sa de influență, și a implicării statelor democratice occidentale în înlăturarea „*imperiului răului*” și a consecințelor acestuia.

În acest context internațional favorabil, majoritatea statelor din estul Europei aveau să se debaraseze de comunism - în urma unor ample procese reformatoare (Ungaria și Polonia), printr-o „*revoluție de catifea*” (Cehoslovacia), printr-o revoluție extrem de sângeroasă (România) sau prin

înlăturarea pașnică de la conducere a liderilor comuniști (lovituri de stat) în Bulgaria și R.D.G. -, la fel de rapid cum acesta fusese impus în 1917 în Uniunea Sovietică și în perioada 1945-1948 în statele aflate în sfera de influență sovietică.

Începutul s-a făcut în *Polonia*, unde, pentru prima dată, la începutul anilor '80, un guvern comunist a fost nevoit să negocieze cu un sindicat liber („Solidaritatea”), care nu era controlat de comuniști sau de către reprezentanții puterii. Și tot acolo, peste aproape un deceniu, generalul Wojciech Jaruzelski - cel care în decembrie 1981 proclamase Legea Marțială și scosese „Solidaritatea” în afara legii -, a fost nevoit să accepte (la 26 august 1988) o „*masă rotundă*” cu opoziția și să numească în fruntea guvernului un comunist reformator (Mieczyslaw Rakowski), adept al politicii gorbacioviste. Un an mai târziu, în urma câștigării alegerilor de către opoziție, același Wojciech Jaruzelski l-a numit, la 19 august 1989, în fruntea guvernului pe Tadeus Mazowiecki, consilier al „Solidarității”, guvern în care opoziția era majoritară, iar comuniștii minoritari. Această situație inedită avea să fie acceptată și de M.S.Gorbaciov.

Reformatorii au avut succes și în *Ungaria*, unde Kádár János, aflat din 1956 în fruntea Partidului Muncitoresc Socialist Unit, adoptase o politică mai liberală decât în alte state din sistem. Cu toate acestea, liderul comunist maghiar avea să fie înlocuit din conducerea partidului la 22 mai 1988. Mai mult, în cadrul Congresului extraordinar din 6-9 octombrie 1989, noua conducere a P.M.S.U. a fost nevoită să accepte și să declare că „*rolul istoric*” al partidului încetase și să decidă schimbarea denumirii acestuia în Partidul Socialist Ungar. În noul context internațional și beneficiind de încurajările și sprijinul statelor occidentale, în special al S.U.A. și al R.F.G., Parlamentul de la Budapesta avea să hotărască, la 20 octombrie 1989, modificarea Constituției, prin care se renunța la denumirea de Republică Populară, și să se pronunțe pentru instituirea economiei de piață, a introducerii multipartitismului. Au urmat desființarea organizațiilor de partid de la locul

de muncă și alte măsuri, care i-au scos definitiv pe comuniștii unguri din prim-planul vieții politice.

Chiar dacă nu au pășit deschis pe calea reformelor, *comuniștii cehoslovaci* s-au declarat, cel puțin, adepții acestora, făcând schimbări de persoane, la nivelul guvernului, în noiembrie 1988, Lubomir Strugal fiind înlocuit cu Ladislav Adamec. Un an mai târziu, însuși Milos Jakes, secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac, s-a pronunțat pentru un dialog cu cetățenii (pentru a contrabalansa acțiunea opoziției), a căror acțiune se radicaliza din ce în ce mai mult sub influența Forumului Civic, condus de Václav Havel. Au urmat ample manifestații cetățenești, în cadrul „*revoluției de catifea*”, în urma cărora, la 29 noiembrie 1989, Parlamentul de la Praga a decis eliminarea din Constituție a rolului conducător al partidului comunist în societate și în stat. Apoi a fost format un nou guvern în care comuniștii erau minoritari (10 decembrie 1989), a fost eliberat din funcția de președinte al Republicii Gustáv Husák (11 decembrie 1989) și a fost ales în cea mai înaltă funcție în stat (la 29 decembrie 1989) Václav Havel, liderul Forumului Civic și conducătorul „*revoluției de catifea*”.

Procesul de liberalizare s-a manifestat și în Bulgaria, unde reformatorii i-au impus lui Todor Jivkov, la 10 noiembrie 1989, să demisioneze din funcția de secretar general al partidului comunist, locul său fiind luat de Petăr Mladenov, care s-a pronunțat pentru lărgirea democrației și a libertăților cetățenești.

Ostil reformelor democratice, chiar și a celor de tip perestroika, s-a manifestat, în R.D.G., Erich Honecker, care nu s-a putut opune cu succes schimbărilor cerute de opoziție, în special de cea reprezentată de *Noul Forum*. Confruntate și cu sutele de mii de est-germani care au ieșit în stradă cerând schimbări democratice, autoritățile au fost nevoite să recurgă la dialog. Încercând să detensioneze situația, însuși Erich Honecker a fost obligat să demisioneze (18 octombrie 1989) din funcția de secretar general al P.M.S.U.G. (la 3 decembrie

a fost exclus și din Comitetul Central și din rândul membrilor de partid), fiind înlocuit cu Egon Krenz, considerat mai liberal, care s-a pronunțat pentru dialog cu opoziția și Biserica, pentru alegeri libere. Evenimentele aveau să se precipite, în sens pozitiv, după căderea zidului Berlinului, la 9 noiembrie 1989, când Parlamentul a decis anularea prevederii art. 1 din Constituție referitoare la rolul conducător al partidului comunist.

Spre deosebire de situația din celelalte state aflate la est de „cortina de fier”, în *România* nu a fost posibilă înlăturarea regimului comunist/socialist-totalitar pe cale pașnică, deoarece Nicolae Ceaușescu s-a cramponat de putere și a respins categoric chiar și ideea efectuării de reforme democratice în societatea românească. Ca urmare, în cadrul procesului revoluționar est-european și al scenariilor externe privind înlăturarea de la putere a lui Nicolae Ceaușescu și a regimului pe care acesta îl patrona, la mijlocul lunii decembrie 1989, după încercarea de revoltă populară eșuată de la Iași (14 decembrie), românii au ieșit în stradă, mai întâi la Timișoara (16 decembrie), apoi la Arad, Lugoj, Cluj etc., scandând „*Libertate!*”, „*Jos dictatura!*”, „*Jos Ceaușescu!*” etc., înfruntând represiunea structurilor de forță ale regimului, care, la ordinul șefului statului, nu au ezitat să tragă și să provoace morți și răniți, spre indignarea întregii lumi, care s-a solidarizat cu lupta lor eroică. După cinci zile în care au înfruntat singuri structurile regimului, timișorenii au ieșit, la 20 decembrie, cu zecile de mii în stradă, au declanșat greva generală și au constituit *Frontul Democrat(ic) Român*, care a cerut organizarea de alegeri libere și democratice, acordarea de drepturi și libertăți cetățenești, reforme politice, economice și sociale, eliberarea deținuților politici, a celor arestați etc.

A urmat, la 21 decembrie, și revolta bucureștenilor, represiunea din noaptea de 21 spre 22 decembrie de la „Intercontinental”, ieșirea în stradă a zecilor de mii de cetățeni ai Capitalei (22 decembrie), urmată de înlăturarea de la putere a lui Nicolae Ceaușescu și constituirea Frontului Salvării

Naționale al cărui Consiliu a făcut cunoscut țării, la televiziune, seara târziu, *Comunicatul către țară*, cel mai radical document al Revoluției. Cu acel prilej, Ion Iliescu a anunțat demiterea guvernului și dizolvarea structurilor de putere ale vechiului regim, preluarea puterii de către Consiliul Frontului Salvării Naționale, abandonarea rolului conducător al partidului comunist, statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ etc. Documentul mai preciza că obiectivul principal al F.S.N. consta în „*instaurarea democrației, libertății și drepturilor poporului român*”, că în viitor țara se va numi România.

Cu puțin timp înainte, însă, forțe rămase necunoscute, au declanșat atacuri teroriste, care au provocat numeroase victime umane, pierderi materiale și spirituale; concomitent, România a fost supusă și unui intens război electronic. Situația s-a stabilizat la scurt timp după „*judecarea*” și execuția lui Nicolae Ceaușescu (și a soției sale) la 25 decembrie 1989. Pentru victoria Revoluției române s-au jertfit 1 104 cetățeni, dintre care 221 au fost militari. Concomitent, au fost răniți 3 321 (663 de militari)¹⁷.

În anii care au urmat, statele din estul Europei au continuat, mai rapid sau mai lent, calea spre democrație și libertate, în acest proces înscriindu-se și U.R.S.S., unde comunismul avea să dispară la sfârșitul anului 1991, odată cu dezintegrarea imperiului care-l impusese. Referindu-se la acest lucru, Henri Kissinger avea să consemneze: „*Nici o putere mondială nu s-a dezagregat vreodată atât de total sau de rapid fără să piardă vreun război*”¹⁸.